

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-XVI/З 26.12.2013. године	
---	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, одржаној дана 26.12.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: УЏБЕНИК КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА КОНСТРУКЦИЈУ И КО-КОНСТРУКЦИЈУ ШКОЛСКОГ ЗНАЊА, кандидата мр Слободанке Антић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 21.04.2009. године.

<u>Доставити:</u> 1х Универзитету у Београду 1х Комисији 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
---	--

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-XVI/4 26.12.2013. године	
---	--

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Слободанке (Василије) Антић
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ Слободанка (Василије) Антић
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
насловом:

Уџбеник као инструмент за конструкцију и ко-конструкцију школског знања.

Универзитет је дана 21.04.2009. својим актом под бр 612-18167/09 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Уџбеник као инструмент за конструкцију и ко-конструкцију школског знања.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Слободанке (Василије) Антић
(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одлуком факултета под
одржаној 14.11.2013. бр 1544/1-XIII/4 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Александар Бауцал	ванредни проф.	психологија	Филозофски ф.
2. др Ана пешикан	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Тинде Ковач Церовић	доцент	исто	Филозофски ф.
4. др Драгица Тривић	ванредни проф.	исто	Хемијски факултет

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној 26.12.2013. дана

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Наставно-научно веће Филозофског факултета изабрало нас је у комисију за оцену докторске дисертације коју је пријавила мр. Слободанка Антић, под насловом: „УЏБЕНИК КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА КОНСТРУКЦИЈУ И КО-КОНСТРУКЦИЈУ ШКОЛСКОГ ЗНАЊА“.

Након анализе текста ове дисертације подносимо следећи реферат о њеној оцени.

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Слободанка Антић дипломирала је на Одељењу за психологију Филозофског факултета у Београду 1989. године са дипломским радом из Развојне психологије на тему „Ефекат перцептивне сличности и појмовне блискости класа на успех у решавању задатка *Инклузија класа*“ (ментор: проф. др Ивана Ивића). Магистарски рад из уже научне области Развојна и педагошка психологија, "Модели интерактивне наставе/учења примерени раду са одељењем у школским условима", одбранила је 2007. године на Одељењу за психологију Филозофског факултета у Београду (ментор: доц. др Тинде Ковач-Церовић). Запослена је као асистент на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, на предмету Педагошка психологија. Сарадник је на пројектима Института за психологију Филозофског факултета које финансира Министарство науке у последња три циклуса.

Самостални је аутор једне монографске публикације (*Кооперативно учење: модели, потенцијали, ограничења*, Београд: Институт за психологију, 2010) и коаутор две публикације (Ивић, Пешикан, Антић, *Активно Учење*, Београд: Институт за психологију, 2003 и Ивић, Пешикан, Антић, *Општи стандарди квалитета уџбеника: водич за добар уџбеник*. Нови Сад: Платонеум, 2008). Објавила је самостално три и више коауторских чланака у домаћим научним часописима из области своје докторске дисертације. Учествовала је на више конференција са саопштењима из области развојне и педагошке психологије у земљи и иностранству. Поред тога, С. Антић је коаутор више програма за стручно усавршавање наставника (*Активно учење, Култура критичког мишљења, Учионица добре воље*). Добитник је награде "Живорад-Жижа Васић" за популаризацију психологије, 1993. године (групна награда) и „Награде града Београда за образовање за 2008. (заједно са Иван Ивић и Ана Пешикан). У току 2006, 2007 и 2009. била је на студијским боравцима у Georg Eckert Institut für internationale Schulbuchforschung (Braunschweig, Немачка).

Докторску дисертацију под називом „Уџбеник као инструмент за конструкцију и ко-конструкцију школског знања“ пријавила је у фебруару 2009. године. Обим рада је

233 стране. Рад садржи 19 табела, 5 графичких приказа, 8 прилога и 227 библиографских јединица.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација С. Антић се бави проблемом конструкције знања и разумевања ученика у току учења из школског уџбеника. Уџбеници су важна компонента наставног процеса и школског учења чију позицију нису довели у питање ни технолошки напредак, ни појава учења у електронском окружењу. Промене у друштву и образовању само су отвориле питање како би требало да изгледа добар уџбеник да би био подршка процесу учења. Кандидаткиња своју докторску дисертацију утемељује у социоконструктивистичком приступу који је једна од кључних парадигми у разумевању процеса учења и наставе у научној и стручној литератури. Стварање социокултурног контекста за школско учење у коме ученик има активну улогу и кроз властите активности, самосталне и групне, изграђује своја знања истовремено је идеал коме се тежи али и критеријум за евалуацију наставног процеса. За разлику од великог броја истраживања у којима је социоконструктивистички приступ примењен у истраживањима наставног амбијента, улоге наставника и ученика и начине рада, примена социоконструктивистичког приступа у промишљању и истраживању школских уџбеника је значај допринос кандидаткиње овој области истраживања. Истраживачи уџбеника су до сада углавном полазили од начелних педагошких функција уџбеника истражујући да ли и како уџбеник може да их испуни, или од анализе уџбеника као готовог продукта, истражујући вредносне поруке и позиције аутора уџбеника. Како ученици користе уџбеник и како конструисати уџбеник да буде подршка самосталној и заједничкој конструкцији знања су недовољно истраживана питања.

Социоконструктивистичко разумевање уџбеника почива на теоријској претпоставци да се ради о социокултурном артефакту који може имати важну формативну улогу у развоју и учењу деце и младих. То је много шира и значајнија улога од улоге преносиоца репрезентативног садржаја научних дисциплина на следеће генерације. Уџбеник, као продукт културе са којим јединка у развоју има непосредан контакт у дугом временском преиоду, има капацитет да буде, у терминима теорије Виготског, извор семиотичких система који посредују психолошке функције и активности ученика. Ови семиотички системи, захваљујући процесу интернализације, постају конститутивни елемент различитих психолошких функција и активности јединке која се, на тај начин, оспособљава за активну и одговорну партиципацију у заједници.

Кључни механизам којим уџбеник то може да постигне чини његова дидактичка апаратура, коју чине *структуралне компоненте уџбеника*. У социоконструктивистичком разумевању уџбеника, структуралне компоненте и/или њихова композиција имају капацитет да стварају ситуације за учење и конструкцију знања, односно да у интеракцији са учеником покрену релевантне мисаоне активности, специфичне за природу научне дисциплине из које је уџбеник. Усвајајући системе кључних појмова из одређене дисциплине и начина мишљења својствених датој дисциплини развија се

мисао самог ученика и остварује се когнитивни развој кроз школско учење као јединствени правац развоја који не би могао да се деси без школског искуства које укључује и уџбеник. Досадашња истраживања уџбеника указала су колико су постојећи уџбеници далеко од оваквог разумевања улоге и функције уџбеника. Предмет овог рада је да истражи могућности уграђивања социоконструктивистичких принципа у уџбеник у реалном школском контексту.

Полазећи од таквих теоријских полазишта основни циљ докторске дисертације С. Антић је да испита ефекте и процесе учења из уџбеника који је конципиран тако да је у њега уграђена дидактичка апаратура која је оријентисана на ученика, која у дијалошком наставничком дискурсу води ученика кроз процес изградње знања отварајући дилеме, проблематизујући постојеће разумевање (које је засићено свакодневном праксом, перцепцијом и личним наивним уверењима ученика) и дајући потпоре за организацију мишљења ученика у том процесу. Конкретно, основни циљ је утврдити да ли постоји разлика у ефекту, али и процесу учења уколико ученици уче из инструктивног материјала (уџбеника) који је конципиран на конструктивистичким и социоконструктивистичком разумевању процеса сазнања.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У раду се проверавају следеће хипотезе које прате истраживачке циљеве и које су засноване на кључним теоријама и претходним истраживањима:

(1) Самостално учење из конструктивистички конципираног модела уџбеника може допринети конструкцији разумевања ученика.

(2) Процес учења из конструктивистички конципираног уџбеника ће се разликовати од учења из уџбеника заснованог на моделу трансмисије знања.

Истраживање које чини окосницу докторске дисертације је реализовано у виду експеримента са пре-тестом и пост-тестом и реализовано је кроз три фазе. У истраживању је учествовало 120 ученика седмог разреда две основне школе из Београда. Инструмент, материјал из кога су ученици учили, су посебно конструисана два модела инструктивног материјала (уџбеника), један у који је уграђена дидактичка апаратура оријентисана на учење и ученика и други који је заснован на моделу трансмисије знања. Модели су се разликовали у 18 компоненти дидактичке апаратуре али су оба имала исте сегменте садржаја. Садржај је био део програма наставе хемије која је специфична по интелектуалним захтевима које поставља пред ученика (симултано процесирање на макро, микро и симболичком нивоу, значајан домен животног, спонтаног искуства које може да буде подршка али и отежавајући фактор). Изабран садржај се односи на теоријску хемију (Закон одржања масе), као један од најважнијих закона који организују разумевање хемијских феномена. Истовремено избор оваквог садржаја може да, кроз активност учења из уџбеника, покрене релеванте мисаоне активности за усвајање хемије као научне дисциплине.

У првој фази истраживања (пре-тест) ученици су решавали тест релевантних предзнања и тест за проверу компетенције разумевања прочитаног. Ранија истраживања посебно издвајају ова два фактора као предкторе успешности учења из текстуалног материјала. На основу резултата на предтестовима уједначене су групе ученика тако да

је у свакој групи био једнак број ученика који су учили или из једног или из другог модела уџбеника.

У оквиру друге, експерименталне фазе истраживања, ученици су у школском амбијенту учили или из једног или из другог уџбеника у току једног школског часа.

У посттест фази истраживања испитаници су решавали два теста који су мерили ефекте наученог: тест препричавања наученог и уобичајени школски тест знања, али који мери не само репродукцију него и разумевање ученог садржаја. У другом делу посттест фазе, ученици су попуњавали упитник о својим навикама учења из уџбеника и са њима је вођен полуструктурирани интервју о уобичајеним обрасцима учења и рефлексцијама на ситуацију учења у експерименту.

Налази о групним ефектима наученог добијени су кроз квантитативне анализе обраде података. Налази о процесу учења и обрасцима понашања ученика са уџбеником добијени су кроз анализу материјалне документације учења ученика која је настајала у току експеримента (искази, одговори на питања, материјални трагови на материјалу из кога су учили, анализа упитника и интервјуа).

4. Кратак опис садржаја дисертације

У теоријском уводу кандидаткиња најпре даје критички преглед постојећих дефиниција, тумачења и објашњења уџбеника, изводећи дефиницију и одређења уџбеника која су у сагласности са социоконструктивистичким разумевањем развоја и улоге уџбеника у том развоју. Потом представља емпиријске налазе релевантне за питања конструкције уџбеника који је оријентисан на ученика.

У другом делу рада изложени су и образложени истраживачки циљеви рада. Кандидаткиња јасно истиче на који начин постављени циљеви произилазе из досадашњих налаза изнетих у уводном делу рада. Постављени циљеви указују на то да кандидаткиња на систематичан и свеобухватан начин приступа теми којом се у дисертацији бави.

У трећем делу описане су методолошке карактеристике истраживања (варијабле, узорак, начин конструкције материјала, експерименталну процедуру и предвиђен начин обраде података).

У четвртм делу кандидаткиња детаљно и систематично излаже резултате свог истраживања. Приказ резултата почиње приказом квантитативне анализе података којом су добијени налази о ефектима наученог, односно степена непосредног разумевања с којим су ученици изашли после ситуације учења. У другом делу, кандидаткиња представља квалитативну анализу којом су добијени подаци о процесу учења из инструктивног материјала, спремности ученика да уђу у интеракцију са материјалом, обрасцима служења књигом у пракси наших ученика, али и о самим специфичностима конструкције разумевања Закона одржања масе.

У последњем, петом делу дисертације, кандидаткиња интегрише налазе квантитативне и квалитативне анализе и интерпретира их имајући у виду теоријске и емпиријске налазе приказане у уводном делу рада. Дискусија је организована тако да кандидаткиња најпре редом одговара на питања постављена у циљевима рада. Након

тога, говори о практичним импликацијама добијених резултата и овај део завршава изношењем питања отворених кроз ово истраживање.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кључни допринос докторске дисертације С. Антић лежи у чињеници да резултати ове студије показују да је позиција уџбеника много чвршће интегрисана у реалну школску праксу него што се то обично мисли. Иако је у пракси наших школа уобичајено да уџбеник служи за самостално учење у ваншколским условима (код куће) да самим тим може самостално да оствари интеракцију са учеником, заправо уџбеник је „продужена фигура наставника“ и образац понашања ученика са уџбеником потпуно реплицира његову позицију у наставном процесу, моделе учења који се вреднују и епистемолошка уверења која школа промовише. Иако је потврђен ефекат предзнања и разумевања прочитаног, изостанак ефекта типа уџбеника на разумевање ученика, указује да ученици, или нису приметили разлике између два модела уџбеника, или нису били спремни да мењају своје уходане обрасце служења књигом. Квалитативна анализа је показала да су ученици показали минималну спремност да се пусте да их дидактичка апаратура води кроз процес сазнања, и минимално су пристајали на дијалог ако је од њих тражено активирање мисаоних процеса закључивања, предвиђања, анализе. Уместо тога држали су се устаљених образаца учења који се доминантно заснивају на процесу памћења. Овај налаз указује да учење из уџбеника такође мора постати предмет учења.

Поред закључака који су директно везани за главна истраживачка питања, кроз квалитативну анализу кандидатиња је предложила могући процес развоја конструкције разумевања овог специфичног знања из хемије, као и потенцијалне баријере и тешкоће у процесу конструкције разумевања и то, пре свега, оних у којима се сучељавају спонтано, лично, животно искуство деце и систем организованих научних знања. Имајући у виду ова осетљива места у нестабилној зони конструкције разумевања, могуће је и у уџбенику и у наставном процесу повећати осетљивост и праћење ученика у том делу учења.

Налази рада сугеришу потребу за променом истраживачке парадигме којом се испитују уџбеници. Социоконструктивистичко разумевање знања које је динамично и нестабилно и које је великом мером одређено личним, когнитивним, социјалним и културним путањама које доводе ученика у ситуацију учења, тражи и од оних који конструишу, али и оних који примењују уџбенике, приступ у коме ће бити много више осетљивости за ове разлике. Таква су акциона истраживања, у којима ће се на конструктиван начин, а то значи са брзим применљивим налазима који мењају праксу, моћи да испита контактна зона личног и социјалног, индивидуалног и културе, спонтаног и научног, имплицитног и експлицитног. То је зона отворена за преговарања и договарања у покушају конструкције међусобног разумевања (наставника и ученика). Оваква истраживања најпре имају шансу да прошире, у најбољем могућем правцу, ограничења штампаног медија, да прилагоде уџбеник социо-културном контексту и индивидуалним образовним потребама конкретне деце, као и да интегришу уџбеник у процес наставе/учења на начин који ће обезбедити квалитетне образовне исходе.

6. Закључак

На основу ове анализе докторске дисертације Слободанке Антић Комисија закључује да предложена дисертација показује да кандидаткиња: (а) поседује изузетно разумевање психолошких, педагошких и социокултурних основа школских уџбеника и њихове улоге у образовном процесу, (б) може на веома компетентан начин да критички анализира и интегрише релевантна знања о школским уџбеницима, (в) уме да развије иновативну методологију истраживања која је настала као резултат смисленог комбиновања квантитативних и квалитативних истраживачких метода, и (г) уме да критички интегрише постојећа знања са резултатима свог истраживања и да на тим основама отвара нова питања и скицира нове правце истраживања.

Поред тога, Комисија закључује да је предложена дисертација у складу са одобреним предлогом докторске дисертације и да предложена дисертација представља самостално и оригинално научно дело које даје теоријски и практични допринос разумевању улоге и значаја школских уџбеника у процесу образовања.

На основу ових закључака Комисија предлаже Одељењу за психологију и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитивни реферат о докторској дисертацији Слободанке Антић под насловом „УЏБЕНИК КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА КОНСТРУКЦИЈУ И КО-КОНСТРУКЦИЈУ ШКОЛСКОГ ЗНАЊА“ и да кандидату омогући усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 18. новембар 2013.

Комисија:

1. проф. др Александар БАУЦАЛ
Филозофски факултет у Београду

2. проф. др Ана Пешикан
Филозофски факултет у Београду

3. доц. др Тинде Ковач-Церовић
Филозофски факултет у Београду

4. проф. др Драгица Тривић
Хемијски факултет у Београду
